

Svensk syn på de internationella befolkningsproblemen

Av professor *Hannes Hyrenius*, Göteborg.¹⁾

När en svensk söker orientera sig i de internationella befolkningsproblemen, har han som bakgrund intrycken av befolkningsdiskussionen i Sverige på 1930-talet. Då utkom makarna Myrdals Kris i befolkningsfrågan, då tillsattes den första befolkningskommissionen, och då diskuterades olika åtgärder för att främja nativiteten. Denna hade vid mitten av 1930-talet nått ned till en nivå, som med dåtida demografisk analys-teknik ansågs innebära ett mycket kraftigt under-skott i reproduktionen i förhållande till vad som skulle behövas för full kvantitativ generations-växling.

Med nativitetsuppgången fram till 1940-talets mitt avstannade den allmänna diskussionen. En stor del av de reformförslag, som framförts av befolkningskommissionen och av den senare tillsatta befolkningsutredningen, har efter hand genomförts. Någon undersökning av dessa reformers verkningar har dock icke utförts. Flertalet åtgärder har varit motiverade av sociala och humanitära skäl, och deras rent befolkningspolitiska karaktär har kommit i skymundan. I vad mån de haft demografiska verkningar är ovisst. I varje fall torde ingen vilja göra gällande, att de i någon större omfattning påverkat befolknings-utvecklingen.

Om själva nativitetsutvecklingen kan det här vara anledning nämna, att födelsetalet i Sverige nu under en följd av år hållit sig tämligen konstant på en nivå, som faktiskt motsvarar en *lägre* fruktsamhet än under minimiåren på 1930-talet. Den demografiska analysen gör visserligen troligt, att de låga reproduktionsvärdena på 1930-talet och under de senaste åren ej är uttryck för en fullt så låg "normal" reproduktion, som man

tidigare ansett sig kunna utläsa ur talen. Sammanfattningsvis är emellertid äktenskapsfrekvensen och medelbarnantalet klart otillräckliga för full reproduktion.

När man vidgar synkretsen från våra svenska befolkningsförhållanden till det internationella planet, finner man, att utvecklingen under de senaste årtiondena för en rad västerländska folk varit tämligen likartad med den svenska, även om vågrörelsen i nativiteten ej varit så markant. I Förenta Staterna har man präglat benämningen "baby boom" för den uppgång, som skedde i födelsetalen under 1940-talet. Härvid ligger det i sakens natur, att svängningarna blev kraftigast i de länder, där den frivilliga barnbegränsningen varit mest allmänt praktiserad. Diskussion om befolkningsutvecklingen, reproduktionens tillräcklighet och olika tänkbara befolkningspolitiska åtgärder har pågått i dessa länder liksom i Sverige. Man har börjat intressera sig för konsekvenserna av den alltmär onaturliga åldersstrukturen, man har tillsatt befolkningsutredningar, och man har i några länder etablerat permanenta institut för studiet av befolkningsproblemen.

Går vi utanför denna relativt begränsade krets av länder, blir bilden av befolkningsförhållandena emellertid helt annorlunda och i mångt och mycket diametralt motsatt den vi erhållit i Sverige. Problem reser sig, som vi här aldrig haft anledning spekulera över. Redan att få fram fakta är svårt; att sammanställa och rätt tolka de delvis osäkra uppgifterna är än svårare. De största svårigheterna möter emellertid, när det gäller att ur informationen dra klara och entydiga slutsatser om olika åtgärder, som kan och bör vidtagas ur humanitära, ekonomiska, sociala och allmänt kulturella synpunkter. En svensk, som vant sig vid tillgång på långa och tillförlitliga befolkningsstatistiska serier och som erhållit en rea-

¹⁾ Statistiska Institutionen, Göteborgs universitet.

listisk inställning till befolkningsfrågorna, föreställer sig måhända, att han kan se ganska objektivt också på de internationella befolkningsfrågorna. För att rätt komma underfund därmed räcker det dock knappast med en parkettplats vid ett svenskt skrivbord. Man behöver komma i kontakt med de speciella faktorer ute "i fältet", vilka komplicerar behandlingen av befolkningsfrågorna, bl. a. de ideologiska och religiösa föreställningarna, nationella prestige-hänsyn och motsättningar, oförmåga och delvis bristande vilja att se problemen, missförstånd o. s. v.

En av Förenta Nationernas första åtgärder var att inrätta en särskild befolkningskommission. Den skulle ha till uppgift att organisera och stimulera studiet av befolkningsproblemen i världen och att ge råd i demografiska frågor åt FN och dess olika organ.

Kännedomen om folkmängden, dess struktur och ändringstendenser var vid denna tid för stora områden synnerligen bristfällig. I många länder hade man över huvud taget aldrig haft någonting, som kunde förliknas vid en folkräkning. Genom ett internationellt samarbete med upplysningsverksamhet, rekommendationer och teknisk hjälp har man nu kunnat skapa en ganska god bild av befolkningsförhållandena inom olika regioner. Modern stickprovsmetodik har faktiskt gjort det möjligt att få fram användbar information även i områden med en övervägande illittererat befolkning. Det återstår visserligen stora områden, som är relativt otillfredsställande klarlagda, men man vet ändå tillräckligt mycket om den aktuella befolkningsituationen och dess tendenser för att kunna urskilja och bedöma själva befolkningsproblemen. När det i dagens läge råder delade meningar, så har detta sin förklaring i att man på sina håll icke vill se problemen. På andra håll synes man icke ha någonting emot, att problemen leder till en skärpning av ekonomiska och sociala svårigheter. Slutligen råder alltså en mycket stor okunnighet även på ansvarigt håll, vilket starkt hindrar införandet av en medveten befolkningspolitik.

Om man vill bilda sig en uppfattning om de så

mycket diskuterade befolkningsproblemen i världen, kan det vara lämpligt att som utgångspunkt taga del av en serie befolkningsundersökningar och prognoser, som utförts genom FN:s försorg och huvudsakligen inom dess befolkningsavdelning. Med hänsyn till att kännedomen om den hittillsvarande befolkningsutvecklingen är bristfällig för stora delar av jordens befolkning, har man för prognoserna fått utarbeta särskilda metoder. Dessa kan betecknas som synnerligen skickligt uppbyggda och grundas på principen att alla befolkningar tidsmässigt kan inplaceras i en utveckling från ett "primitivt" stadium med hög och okontrollerad fruktsamhet samt hög dödlighet ned till ett stadium med låg fruktsamhet och låg dödlighet. Man har härvid laborerat med ett halvt dussin olika del-modeller för hur denna övergång försiggår.

I tabellen redovisas en sammanfattning på kontinenter och vissa större regioner av folkmängden uppskattad för år 1960 och prognostiserad för år 1980 och år 2000 enligt ett medelalternativ. Det bör förutskickas, att även en del av skattningarna för år 1960 är behäftade med en viss osäkerhet.

I en ytterligare kolumn redovisas avrundat till hela miljoner den nuvarande årliga folkökningen, vilken i huvudsak uppstår genom födelseöverskott och endast i någon ringa del påverkas av omflyttningen mellan regionerna. De båda sista kolumnerna anger den årliga procentuella folkökningen dels omkring 1960 och dels så som man beräknar folkökningen per år under detta århundradets sista decennier. Här skall inte siffrorna i detalj kommenteras, det må räcka med några få allmänna informationer.

Jordens befolkning, som för närvarande uppgår till drygt 2,9 miljarder, ökar för närvarande med ungefär 50 miljoner om året, motsvarande 1,7 % tillväxt. Sett på något längre sikt noterar man en ökning av födelseöverskottet inom vissa regioner men någon reduktion inom andra. Genomsnittet skulle under senare hälften av detta århundrade ligga på 2 % årlig folkökning. Det skulle innebära, att den nuvarande befolkningen

Jordens befolkning år 1960 samt dess beräknade befolkning år 1980 och år 2000.

Kontinent, region	Folkmängd i miljoner			Årlig ökning omkr. 1960 (milj.)	Årlig procentuell ökning	
	1960	1980	2000		Omkr. 1960	1980—2000
Afrika	235	333	517	5	2.0	2.2
Amerika						
Nord-Amerika	197	254	312	3	1.4	1.0
Mellan-Amerika	66	115	198	2	2.7	2.8
Syd-Amerika	140	234	394	3	2.4	2.6
Totalt	403	603	904	8	1.9	2.0
Asien						
Sydvästra	81	130	206	2	2.4	2.3
Södra Centrala	542	828	1310	10	1.8	2.3
Sydöstra	204	315	498	4	1.9	2.3
Östra (utom Japan) ..	700	1080	1700	13	1.9	2.3
Japan	96	124	153	1	1.4	1.1
Totalt	1623	2477	3867	30	1.8	2.3
Europa						
Norra, Västra	140	159	180	1—	0.5	0.6
Centrala	140	162	183	1	0.8	0.6
Södra	144	174	206	1+	0.9	0.8
Totalt	424	495	569	3	0.7	0.7
Oceanien	16	22	29	0.3	1.9	1.3
Sovjetunionen	215	297	379	4	1.7	1.2
Hela jorden	2916	4227	6265	50	1.7	2.0

på 2,9 miljarder skulle ha vuxit till inemot 6,3 miljarder om 40 år. Såsom nämnts är det här valda prognosalternativet ett medelalternativ. Det är icke helt orealistiskt att spekulera över det högre alternativ, som skulle förverkligas om någon större reduktion av fruktsamheten icke kommer till stånd inom de nuvarande högfertila områdena. Den totala folkmängden år 2000 skulle då ha stigit till 6,9 miljarder. Den bakomliggande årliga folkökningen skulle då uppgå till 2,4 %.

Ökningen i framtiden kommer att bli speciellt kännbar inom de områden, som ännu inte börjat sänka sin fruktsamhet, men där vi redan nu nått fram till en påtaglig reduktion av den ursprungliga höga dödligheten. Detta betyder exempelvis en folkökning i Asien på 2,3 % om året och i Latin-Amerika en ökning på 2,6 à 2,8 % om året. Afrika skulle ha en folkökning på 2,2 %. Samtidigt kan man emotse en reduktion i födelse-

överskottet inom de områden, som redan nu hunnit ned till ett måttligt födelseöverskott. För Nord-Amerika beräknas en nedgång i födelseöverskottet från för närvarande 1,5 % till 1 %. För Europa emotses ungefär oförändrade förhållanden med 0,7 % genomsnittlig folkökning. För Sovjetunionen skulle den nuvarande folkökningen komma att minskas till något över 1 % om året.

De olika regionerna uppvisar mycket stora skillnader i befolkningstillväxt under tiden fram till sekelskiftet. Innebörden framstår särskilt stark, om man sammanför regionerna med hänsyn till folktäthet och tillväxthastighet. Om man därvid skiljer mellan glest befolkade och tätt befolkade områden och mellan områden med måttlig och områden med snabb tillväxt, så finner man att för närvarande hälften av jordens befolkning lever i områden med snabb tillväxt i framtiden och med en redan nu hög folktäthet.

En sjättedel av befolkningen lever i tätbebyggda områden med måttlig framtida tillväxt. Man beräknar, att de områden, som redan nu har hög befolkningstäthet, vid nästa sekelskifte kommer att ha en nästan tre gånger så tät befolkning som nu.

Drygt hälften av jordens befolkning lever i Asien, där inom vissa områden folktätheten redan är synnerligen stor. De aktuella ekonomiska och sociala förhållandena innebär ett starkt tvång att söka utfinna nya försörjningsmöjligheter. Problemen blir givetvis mycket allvarligare på grund av den starka folktillväxt, som kan emotas. En fortsatt nedgång i dödligheten möjliggöres genom moderna hjälpmedel, vilka genom sin relativa billighet kan användas effektivt även i fattiga och oupplysta befolkningar. Människans strävan att undvika sjuklighet och dödlighet gör det ju naturligt och ofrånkomligt, att dessa medel kommer att accepteras i ökad omfattning i fortsättningen. Men en motsvarande nedgång i fruktsamheten följer ej direkt med dödlighetsminskningen, och någon antydning om en påtaglig nedgång i fruktsamheten kan ännu ej spåras. Även om så vore fallet, skulle den aktuella åldersstrukturen hos befolkningen främja en kraftig befolkningstillväxt under vissa tider framåt.

I FN:s befolkningsprognoser framhålles, att den snabba tillväxten hos en stor del av jordens befolkning utgör ett världsproblem av första ordningen. Man poängterar i detta sammanhang betydelsen av den politik, som man nu börjat främja i Indien och i folkrepubliken Kina för att dämpa hastigheten i befolkningstillväxten.

Man kan i en del avseenden jämföra befolkningsökningen inom vissa regioner med den utveckling, som redan passerats av befolkningen i större delen av Europa. Skillnader föreligger emellertid i den olika hastighet, varmed dödligheten och eventuellt också fruktsamheten minskar. Inom de mindre utvecklade områdena i Afrika, Asien och Latin-Amerika är det fortfarande plats för kraftiga reduktioner i dödlighetstalen utan att man ser några definitiva tecken på en nedgång i födelsetalen. Tidsskillnaden mellan

dödlighetens och fruktsamhetens nedgång, det s.k. demografiska gapet, får därför större betydelse än vad fallet var i Europa. Problemet är ju i koncentrerad form detta, att fruktsamheten måste så reduceras i förhållande till den sjunkande dödligheten, att proportionerna mellan folkmängd och försörjning med näringsmedel och andra förnödenheter kan hållas någorlunda i balans. Det är naturligtvis inte enbart näringsutrymmet som spelar en roll. Sett på längre sikt måste givetvis till och med befolkningstätheten bli ett hinder i ett effektivt utnyttjande av jordens materiella resurser över huvud taget.

Det tragiska i den internationella befolkningsituationen är, att folkökningen är starkast inom områden där 2/3 av jordens befolkning nu lever i hunger och fattigdom. Inom vissa områden är folkökningen för närvarande så stark, att den skulle leda till en 15-dubbling av folkmängden på 100 år. Om födelsetalet inte faller kommer i stället dödstalet förr eller senare att stiga. Av de två alternativen är otvivelaktigt det första, en reduktion av födelsetalet, det mest humana med tanke på massorna svältande och nödlidande människor.

Från katolskt håll har man i allmänhet betraktat begränsningens problem med ortodox inställning. I vissa uttalanden, exempelvis nyligen av de katolska ärkebiskoparna i Förenta Staterna, diskuteras dock befolkningsutvecklingens olika aspekter. Man drar likväl icke konsekvensen av sina konstateranden, utan fasthåller vid kyrkans uppfattning, att avsiktlig barnbegränsning med tekniska hjälpmedel icke är tillåtlig. Man kringgår delvis problemen genom att hänvisa till, att nativiteten brukar sjunka i takt med ett lands urbanisering och industrialisering. Detta är uppenbarligen endast ett sätt att blunda för vad som verkligen sker, eftersom nedgången i fruktsamheten därvid i huvudsak just beror på avsiktlig barnbegränsning.

Man kan även bemöta den katolska synen genom att hävda, att vi förr eller senare måste tillvägabringa en kraftig reduktion av folkökningen. Argumentationen skulle kunna ske på följande sätt:

1. Av humanitära skäl och av mänsklig självbevarelsesdrift kommer nutida landvinningar på det medicinska och sanitära området att sänka dödligheten över hela jorden. För vissa underutvecklade områden finnes alltså utrymmen för en kraftig reduktion.

2. En obegränsad fruktsamhet ger i och för sig upphov till ett högt födelsetal. Redan med en måttligt hög dödlighet erhåller man då en folkökning av storleken 2—2,5—3 % om året (eller mera).

3. En ökning med 2 % om året skulle redan omkring år 2500, dvs. efter 20 generationer, leda till en folkmängd på 130.000 miljarder, motsvarande föga mer än en kvadratmeter mark per individ (jämför uttrycket "ståplats"). Detta är visserligen en lek med siffror, men klargör ju otvivelaktigt, att människosläktet lika litet som någon annan växt- eller djurart kan tillväxa utan alla gränser. Även om vi kunde livnära oss på jord, vatten, luft och solenergi, skulle vi icke få plats att existera, ännu mindre att föra ett liv värt att leva.

4. Det är ofrånkomligt, att folkökningen förr eller senare kraftigt reduceras. Av humanitära skäl måste man önska, att det sker så snart som möjligt. Härvid finnes bara två möjligheter: en frivillig begränsning av barnantalet eller en av hunger och nya dödsorsaker föranledd ökad dödlighet. En religion, som bekänner sig till humanitet och människokärlek, borde här icke ha något val, även om det skulle vara nödvändigt att ompröva religiösa urkunder från tider, då människornas levnadsförhållanden var så helt annorlunda än nu.

Vad här ovan sagts avser i stort sett synpunkter på något längre sikt. Problemen har också en korttidsaspekt, som gäller hur man skall hjälpa den redan nu mycket stora delen av jordens befolkning, som framlever ett liv i svält, nöd och elände. Det kräves enorma investeringar av realkapital och tekniskt kunnande enbart för att hålla takten med den nuvarande folkökningen. Därtill kommer så att man även måste höja den allmänna levnadsnivån så mycket att den klart når upp

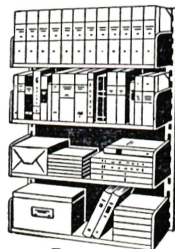
över ett mänskligt existensminimum även för de sämst ställda.

Helt frånsett de humanitära synpunkterna är det av politiska skäl angeläget, att skillnaden mellan de välställda och de underutvecklade länderna icke skall ytterligare accentueras. Eftersom levnadsnivån stadigt förbättras i de industriellt utvecklade länderna, är detta ytterligare anledning till att man söker höja de eftersatta ländernas ställning. Genom radio, television och film har kontaktmöjligheterna radikalt förändrats. De underutvecklade folkens uppfattning om sin och andras tillvaro undergår en radikal förändring och kommer att medföra starka och välmotiverade krav på en rättvisare fördelning av de materiella resurserna. Det är mot denna bakgrund som man bör se den politiska frigörelsen av nya områden i Afrika och Asien.

En bemästring av problemen kräver en hög grad av självbesinning såväl bland de unga folken som bland de industriellt utvecklade. Sett på något längre sikt blir kontroverser mellan enskilda länder av ganska underordnad betydelse. Den tid har faktiskt kommit, då jordens alla nationer oavsett storlek, politiskt system och grad av industrialisering gemensamt bör inrikta sig på att utforma och genomföra en global befolkningspolitik.

HYLLOR

praktiska
konstruktioner
för kontor
arkiv
bibliotek
butiker
laboratorier
privatinredn.

Sparrings

Stockholm Ö.
Försälj.-avd.: Karlavägen 89
Tel. 67 36 50 — 67 76 75